

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
SREDNJOBOSANSKI KANTON / KANTON SREDIŠNJA BOSNA
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, MLADIH, KULTURE I SPORTA
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, ZNANOSTI, MLADIH, KULTURE I ŠPORTA

KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA

ETIKA

ZA GIMNAZIJE

Travnik, august 2025.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
SREDNJOBOSANSKI KANTON / KANTON SREDIŠNJA BOSNA
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, MLADIH, KULTURE I SPORTA
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, ZNANOSTI, MLADIH, KULTURE I ŠPORTA

KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA

ETIKA

ZA GIMNAZIJE

Travnik, august 2025.

Kurikulum nastavnog predmeta Etika za gimnazije

Izdavač: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture, mladih i sporta Srednjobosanskog kantona / Ministarstvo obrazovanja, znanosti, mladih, kulture i sporta Kantona Središnja Bosna

Za izdavača: Bojan Domić, ministar

Grupa za izradu predmetnog kurikulumu:

Emir Uzunalić, voditelj

Mr. sc. Mirza Čehajić, koordinator

Ismet Suljić, član

Izet Čamdžić, član

Emir Kozlić, član

Alisa Salčinović, član

Elvedina Bektaš, član

Aida Salkić, prof., voditeljica Stručnog tima

Recenzent:

Dr. sc. Bernard Harbaš

Stručni tim za razvijanje, prilagođavanje i inoviranje predmetnih kurikulumu i njihovu primjenu u osnovnim i srednjim školama na području Srednjobosanskog kantona u kojima se nastavni proces realizira na bosanskom jeziku:

Nezira Fuško, prof., voditeljica Stručnog tima

Prof. dr. Nezir Halilović, voditelj/član

Iva Stanić, administrator online platforme

Lektor:

Dr. sc. Nermin Šušić

Tehnička priprema i uređenje:

Pedagoški zavod Zenica

Dr. sc. Nevzudin Buzadžija

Predmetni kurikulum preuzet od strane Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona na osnovu pisane saglasnosti (akt broj:10-34-7329/25 od 16. 04. 2025. godine).

SADRŽAJ

A/ OPIS PREDMETA	4
B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA	6
C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA	7
D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI.....	9
GIMNAZIJA	9
1. razred	9
Opća gimnazija, filološka gimnazija, matematičko-informatička gimnazija, gimnazija informativnih tehnologija (IT)	
2. razred	15
Opća gimnazija, filološka gimnazija, matematičko-informatička gimnazija, gimnazija informativnih tehnologija (IT)	
3. razred	20
Opća gimnazija, filološka gimnazija, matematičko-informatička gimnazija, gimnazija informativnih tehnologija (IT)	
4. razred	24
Opća gimnazija, filološka gimnazija, matematičko-informatička gimnazija, gimnazija informativnih tehnologija (IT)	
E/ UČENJE I PODUČAVANJE.....	29
F/ VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU	31
G/ PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA.....	33

A/ OPIS PREDMETA

Nastavni predmet Etika nastoji učeniku predstaviti univerzalne i općeprihvaćene kulturne vrijednosti lokalne zajednice, bosanskohercegovačkog društva, Evrope i svijeta. Naglasak predmeta Etike je na podučavanju i učenju etičko-moralnih vrijednosti, ali s obzirom na to da je etika integralni dio kulturne tradicije bavit će se i sveukupnim kulturnim vrijednostima. Kroz proces učenja i podučavanja Etike uglavnom govorimo o duhovnim (nematerijalnim) vrijednostima, mada se nekada dotičemo i materijalnih vrijednosti jer su duhovna i materijalna kultura neraskidivo vezane. Također, Etika prati razvoj vrijednosti kroz historiju, njihovo mijenjanje i ponekad nestajanje onih vrijednosti koje nisu mogle odgovoriti trenutnim društvenim zahtjevima i okolnostima. Kroz ovaj nastavni predmet ukazuje se i na kreiranje nekih novih vrijednosti, koje danas u modernom vremenu vrlo često izazivaju kontraverzne poglede i odobravanje ili neodobravanje tih vrijednosti. Etika kroz razne pozitivne primjere, priče i događaje motiviše učenika da shvati važnost i smisao primjene univerzalnih vrijednosti u svom obrazovnom i životnom putu poput saosjećajnosti, humanosti, istine, iskrenosti, poštenja itd. S druge strane, Etika najjasnije govori o besmislu i duhovnoj pogubnosti življenja u društvu bez prihvatanja ovih univerzalnih vrijednosti koje treba da okrunu život čovjeka i da mu daju neki viši smisao i cilj. Učenje i promišljanje Etike, etičkih normi i perspektiva, kod učenika razvija važne vještine za ispravno moralno i pravno prosuđivanje što je uslov za aktivno i punopravno učešće u obrazovnom procesu. Kroz Etiku učenik svoje razmišljanje i ponašanje oplemenjuje i nadahnjuje humanošću, iskrenošću, empatijom, blagošću i uvažavanjem drugog i drugačijeg. Etika na taj način doprinosi moralnom usavršavanju ličnosti učenika, što naposljetku rezultira izgradnjom zdravog i moralnog društva. Etika kod učenika pobuđuje želju za propitivanjem, provjeravanjem, istraživanjem i kritikovanjem društvenih fenomena i pojava što pospješuje rezultate u cjelokupnom učenikovom obrazovnom procesu, te učenik puno lakše donosi zaključke na osnovu kojih postupa, kako u školi, tako i u životu. Etika je u bliskoj korelaciji sa nastavnim predmetima: Sociologija, Filozofija, Historija, Demokratija i ljudska prava, Islamska vjeronauka, Pravoslavna vjeronauka, Katolički vjeronauk, Kultura religija, Biologija, Fizika.

Zajedno sa nabrojanim nastavnim predmetima Etika utječe na usvajanje i sticanje sljedećih ključnih kompetencija:

- Moralne i etičke – Učenik stječe vještine, znanja i iskustva koje mu koriste za formiranje ispravnih moralnih stajališta. Učenik na osnovu stečenih kompetencija, u određenim situacijama puno lakše i sigurnije donosi odluke, utvrđuje da li je nešto dobro ili loše, ispravno ili neispravno, moralno ili nemoralno. Na osnovu ovih kompetencija zasniva se i učenikovo djelovanje i aktivnosti.
- Društvene i građanske kompetencije – osposobljavaju učenika za odgovorno i predano ispunjavanje školskih obaveza i raznih društvenih uloga, što doprinosi izgradnji društva i njegovom kvalitetnom funkcionisanju; tolerantan i interkulturalan odnos prema drugim i drugačijim; usvajanje općeprihvaćenih vrijednosti i normi; usvajanje demokratskih principa i učestvovanje u kreiranju i implementaciji demokratskih procesa.

- Kulturna svijest i izražavanje – izučavanje Etike pomaže učenicima da shvate specifičnost kulture Bosne i Hercegovine, što doprinosi aktivnom interkulturalizmu građana Bosne i Hercegovine, bez obzira na njihove nacionalne, vjerske i polne razlike. Također, učenici stječu spoznaje o drugim kulturama u svijetu što bogati fundus njihovog općeg znanja te doprinosi logičkoj selekciji u eventualnom prihvatanju ili odbijanju stranih kulturnih elemenata.

Navedene kompetencije utječu na stjecanje i drugih ključnih kompetencija poput: učiti kako se uči, digitalne pismenosti i inicijativnosti.

Nastavni predmet Etika pripada društveno-humanističkom području, a izučava se od prvog do četvrtog razreda gimnazijskog obrazovanja kao izborni predmet u alternativni sa nastavnim predmetima Islamska vjeronauka, Pravoslavna vjeronauka i Katolički vjeronauk.

Ovaj nastavni predmet se u IV razredu opće gimnazije može izučavati dodatni 1 čas sedmično (30 časova godišnje), ako se učenik opredijeli za izučavanje ovog nastavnog predmeta u okviru obaveznog izbornog područja (OIP).

B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA

Temeljni ciljevi učenja i podučavanja nastavnog predmeta Etika su:

1. Upoznavanje sa etikom kao filozofskom granom i Etikom kao nastavnim predmetom, etičkom metodologijom pristupa problemu, osnovnim etičkim pojmovima, filozofsko-etičkim perspektivama i historijskim ličnostima koje su svjedočile etiku svojim življenjem.
2. Upoznavanje sa etičko-moralnim vrijednostima i normama bh. društva, kao i vrijednostima i normama drugih kultura u svijetu, te podsticanje učenika na preispitivanje, razumijevanje, prihvatanje i eventualno neprihvatanje društveno datog etičko-moralnog vrijednosnog sistema.
3. Podsticanje i motivisanje učenika na razvijanje empatije i senzibiliteta prema drugim pojedincima i grupama koje su na bilo koji način drugačije od nas (nacionalno, vjerski, polno, rasno itd.), koje su u bilo kojoj vrsti potrebe i trebaju tuđu podršku i pomoć (stari, iznemogli, osobe s posebnim potrebama, beskućnici, itd.).
4. Podsticanje razvoja intelektualnih mehanizama za ispravnu selekciju, vrednovanje i prihvatanje društveno poželjnih vrijednosti, normi i informacija, kako bi u konačnici učenik donio ispravan sud u svim novonostalim životnim situacijama i dilemama, te na osnovu toga ispravno postupio.
5. Oživljavanje i etabliranje tradicionalnih bosanskohercegovačkih etičko-moralnih vrijednosti poput humanosti, solidarnosti, saosjećajnosti, poštenja, altruizma kako bi se potisnule negativne pojave modernog doba poput egoizma, gramzivosti, bezosjećajnosti, škrtosti.
6. Upoznavanje sa etičko-moralnim normama i idealima religijskih tradicija Bosne i Hercegovine, Evrope i svijeta, kroz druženja, seminare, diskusije, radionice, posjete vjerskim objektima, čitanje i tumačenje religijske literature, posjete vjerskih autoriteta školama kako bi učenici uvidjeli mnoštvo zajedničkih etičkih vrijednosti koje dijele svi ljudi svijeta bez obzira kojoj religiji pripadali.

C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA

U nastavnom predmetu etika određene su tri oblasti/domene:

- pojedinac, društvo, kultura i globalizacija,
- moralno i etičko promišljanje i vrednovanje,
- implementacija moralnih i etičkih vrijednosti.

A. Pojedinac, društvo, kultura i globalizacija

Jedan od glavnih ciljeva ove predmetne oblasti, bazira se na učeničkom spoznavanju društva i svih kulturnih elemenata koji su specifični za tu kulturu i to društvo. Učenička zainteresiranost se tu ne zaustavlja, već prelazi granice vlastite kulture i traga za znanjima o kulturama širom svijeta. Ovo je uslov za kulturnu samospoznaju i samorazumijevanje, a to je pravi put i za razumijevanje drugih kulturnih tradicija, što na kraju ima za cilj stvaranje društva u kojem sistem vrijednosti počiva na: humanosti, saosjećajnosti, poštenju, uvažavanju, mirnom dijalogu itd. Učenici uče o pravima, obavezama, odgovornostima, poželjnom ponašanju, vrijednostima i normama u društvu, kako bi mogli ispuniti svoje društvene uloge, a sve s ciljem što bolje socijalizacije i uspješne integracije u društvo. O etici i moralu se govori i uči kroz prizmu mnogih društvenih tvorevina i fenomena poput: porodice, obrazovanja, politike, religije, nacije, rata i mira te se na taj način shvata stvarna etičko-moralna svrha i vrijednost u svakodnevnom življenju. Ova oblast se bazira na prikupljanju općeg znanja, koje je temelj za etičku prosudbu i akciju pa je iz tog razloga u bliskoj korelaciji s drugim nastavnim predmetima poput sociologije, historije, geografije, demokratije i ljudskih prava, psihologije i biologije. Ovladavanje znanjima kojim se bavi ova oblast je uslov za moralno i kritičko promišljanje i vrednovanje.

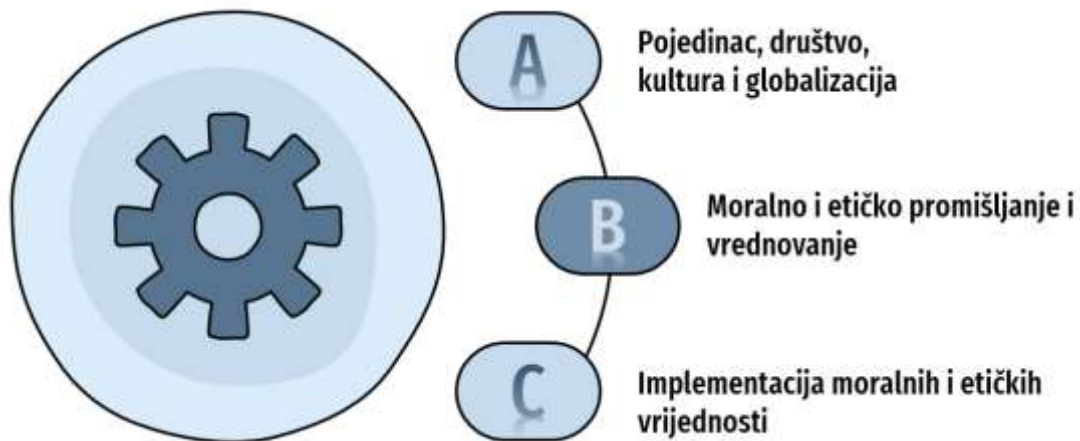
B. Moralno i etičko promišljanje i vrednovanje

Cilj ove predmetne oblasti je motivisanje učenika na cjeloživotno razmišljanje o brojnim etičko-moralnim pitanjima i temama koje su involvirane u našu svakodnevnu zbilju. Nastavnici podstiču učenike na samostalno i subjektivno korištenje intelektualnih kapaciteta zarad ispravne moralne prosudbe i na osnovu toga dolaze do logičkih odgovora na mnoge moralne dileme s kojim se susrećemo u modernom dobu. Učenici se usmjeravaju da svoje stavove i zaključke baziraju na univerzalnim i trajnim vrijednostima koje su prihvaćene od svih civiliziranih društava poput istine, poštenja, iskrenosti, humanosti, altruizma, itd. Posebna pažnja se posvećuje analizi vrijednosti i normi koje su utkane u moderno društvo, kako na lokalnom tako i na globalnom planu, kako bi učenici kritički sagledali postojeći vrijednosni sistem, a ne slijepo ga prihvatili bez ikakvog prosuđivanja. Također, učenici postaju svjesni važnosti aktivnog učešća u kreiranju i stalnoj kontroli vrijednosnog sistema kroz njegovu analizu, usmjeravanje, dopunjavanje, mijenjanje i borbu protiv njegovog zastranjivanja.

C. Implementacija moralnih i etičkih vrijednosti

Svrha etike kao filozofske discipline, ali i etike kao nastavnog predmeta jeste izgradnja moralne ličnosti pojedinca što u konačnici vodi izgradnji zdravog i moralnog društva. Ovo je krajnji smisao učenja i poučavanja etike. Sva prethodna moralana i etička znanja, vještine,

iskustva i spoznaje stavljaju se u službu praktičnog djelovanja u cilju implementacije etičkih ideala u društvenu zbilju. Moralnim i etičkim djelovanjem se ne završava etičko cjeloživotno učenje, promišljanje i vrednovanje, već se ono sada intenzivira i oživotvoruje te dobijamo mnogo jasnije refleksije naših i tuđih moralnih akcija, što nam daje puno veće šanse za ostvarivanje moralnih i etičkih ideala. Nastavnici motiviraju učenike da kroz razne projektne aktivnosti budu od koristi užoj i široj zajednici. Neke od mogućih aktivnosti su humanitarni rad, volonterski rad, dobrovoljno darivanje krvi, pristupanje donorskoj mreži, odazivanje ekološkim akcijama, itd.

Oblasna struktura nastavnog predmeta Etika

Za sve tri navedene oblasti (domene/koncepta) razrađeni su odgojno-obrazovni ishodi koji su okosnica predmetnog kurikulumu Etike. Odgojno-obrazovni ishodi pomažu nastavnicima u praćenju napretka učenika i u vrednovanju učeničkih postignuća. Tokom pripremanja procesa učenja i podučavanja nastavnik treba povezati odgojno-obrazovne ishode sa sadržajima navedenim u kurikulumu i metodama podučavanja. U tabelama su odgojno-obrazovni ishodi označeni šiframa. Skraćenice poput A.I.1. ili B.I.3. i sl. označavaju redom: domenu kojoj ishod pripada (A – Pojedinac, društvo, kultura i globalizacija, B – Moralno i etičko promišljanje i vrednovanje, C – Implementacija moralnih i etičkih vrijednosti), godinu podučavanja predmeta (I. – prvi razred, II. – drugi razred, III. – treći razred, IV. – četvrti razred), te redni broj odgojno-obrazovnog ishoda koji se podučava u sklopu navedene domene.

D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI

GIMNAZIJA

I razred gimnazije /1 čas sedmično/35 časova godišnje/ -

opća gimnazija, filološka gimnazija, matematičko-informatička gimnazija i gimnazija
informatičkih tehnologija (IT)

Oblast: A/ Pojedinac, društvo, kultura i globalizacija	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.I.1. Učenik se upoznaje sa pojmovima moral i etika, te razumije njihovu važnost za izgradnju zdravog društva.	- Razumije važnost morala i etike za razvoj ljudskog roda. - Ispravno i svrsishodno koristi sljedeće pojmove: etika, moral, etičko pitanje, moralno pitanje, moralna dilema, vrijednosti, norme, dobro, zlo, altruizam, egoizam, savjest. - Razlikuje pravne od moralnih normi. - Razumije važnost nastavnog predmeta etika za ličnu moralnu izgradnju.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
- Etika kao nastavni predmet. - Temeljno određenje etike. - Etika u službi izgradnje moralnog i zdravog društva. - Moral kao predmet etike. - Elementi morala. - Pravo, odnos morala i prava. - Vječiti sukob dobra i zla.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ovog ishoda, uz kratko objašnjenje ključnih pojmova i tema koje se obrađuju, učenicima treba pružiti aktuelne primjere iz svakodnevnog života, koji potkrepljuju i utjelovljuju teorijska stajališta i objašnjenja. Nakon toga, od učenika tražiti da u grupnom i partnerskom radu istražuju ova pitanja. Najpogodniji metod i put do spoznaje je analiziranje medijskih sadržaja (tv, internet, novine) koji se bave dnevno-političkim, naučnim, ekonomskim, kulturnim, sportskim i drugim temama. Cilj je da u medijskim sadržajima prepoznaju: etičko-moralna pitanja, moralne dileme, altruističko i egoističko djelovanje, savjesno i nesavjesno postupanje, dobro i zlo, pitanje vrijednosti itd. Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa: Filozofijom, Sociologijom, Kulturom religija i Vjeronaukom. Prilikom realizacije navedenih sadržaja preporučuje se koristiti sljedeću literaturu: Rasprava o etici i moralu (Salih Fočo); Šta je etika (Arne Johan Vetlesen); Istorija etike 1 i 2 (Fridrih Jodl); Etika (Jasminka Babić, Asim Mujkić), Kratka istorija Etike (Alister Makintajer), Etika za početnike (Dave Robinson i Chris Garratt).	
A.I.2. Analizira značaj kulture za razvoj, napredak i opstanak cjelokupnog društva.	Tumači ulogu i doprinos kulture za nastanak, razvoj i širenje morala i etike.

	• Prepoznaje važnost prihvatanja općevažećih kulturnih obrazaca, kako bi i sam bio prihvaćen od zajednice u kojoj živi. • Objašnjava važnost sljedećih pojmova i pojava za društvo: kultura, vrijednosti, norme, multikulturalizam, interkulturalizam, kulturni pluralizam, kulturni relativizam i kulturni imperijalizam. • Uočava i razlikuje utjecaj istoka i zapada na moralne i etičke vrijednosti u Bosni i Hercegovini.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
- Temeljno određenje kulture. - Kultura i civilizacija. - Vrijednosti i norme. - Raznolikost kultura. - Bosna i Hercegovina kao stjecište zapadne i istočne kulture. - Multikulturalizam i interkulturalizam. - Kulturni imperijalizam. - Kulturni relativizam.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ovog odgojno-obrazovnog ishoda veoma je bitno da nastavnik detaljno objasni sam pojam kulture i da predstavi sve elemente koje ovaj pojam obuhvata (vrijednosti, norme, simboli, jezik, nacija, historija, običaji itd.). Učenicima se može dati zadatak da u medijima (novine, tv, internet portali, itd.) prepoznaju određene elemente kulture, te da ih onda prezentiraju, kako bi zajedno utvrdili kroz konkretne primjere, šta su simboli, vrijednosti, norme, itd. Nakon toga učenici kroz istraživački rad, mogu uočavati korelaciju kulture, etike, morala i religije. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Sociologijom, Kulturom religija, Historijom, Vjeronaukom i Filozofijom.	
A.I.3. Procjenjuje važnost pitanja identiteta u okviru bosanskohercegovačkog društva, ali i u globalnim okvirima.	• Uočava postojanje identiteta kao kulturne činjenice, koja je neodvojivi dio ličnosti i integralni dio društvene zbilje. • Spoznaje lični identitet, te prepoznaje višestrukost identiteta pojedinca. • Spoznaje postojanje i važnost grupnog identiteta kao i nosioce te vrste identiteta poput etničke grupe, nacije, religije. • Uočava važnost aktivne koegzistencije sa nosiocima drugih i drugačijih identiteta za izgradnju zdravog i moralnog društva.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
- Određenje i značaj identiteta. - Lični i grupni identitet. - Utjecaj medija na izgradnju identiteta. - Svjetonazori i identitet. - Supkulture i identitet. - Identitet kao izvor sukoba. - Globalizacija kao prijetnja identitetu.	

Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ishoda ove oblasti moguće je koristiti različite oblike i metode, postupke i pomagala u organizaciji nastavnog rada (usmeno predavanje, dijalog, rasprava, esej, plakat, prezentacije, debate, rješavanje problema, grupni rad, rad na tekstu, demonstracije, ilustracije. Preporučuje se radionica u kojoj bi učenici istraživali vlastiti identitet (lični i kolektivni), te na taj način otkrivali neotkrivene strane svoje ličnosti. Učenici mogu istraživati individualno, ali mogu i grupno i partnerski. Nakon završenog istraživanja, učenici javno prezentiraju rezultate do kojih su došli, kako bi jedni drugima potakli maštu za dalje istraživanje, ali i kako bi uporedili svoje identitete, te na taj način uvidjeli da dijele mnoge zajedničke (grupne) identitete. Prilikom realizacije navedenih sadržaja preporučuje se koristiti odobrene udžbenike Sociologije za srednju školu, kao i internet izvore. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Sociologijom, Kulturom religija, Filozofijom, Psihologijom, Vjeronaukom i Historijom.	
A.I.4. Tumači utjecaj porodice na moralnu izgradnju ličnosti, kao i utjecaj na nastanak mnogih društvenih tvorevina i fenomena u savremenom dobu.	• Prepoznaje i razumije utjecaj porodice na moralnu izgradnju ličnosti. • Uočava višestruki značaj porodice i njen utjecaj i važnost u kreiranju i nastajanju mnogih fenomena i pojava u savremenom društvu poput nasilja u porodici, alkoholizma, narkomanije, konzumerizma itd. • Primjećuje i uočava postojanje nekih novih formi porodice, koje dovodi u vezu sa sveukupnim društvenim promjenama. • Dovodi u vezu društvene pojave modernog doba sa krizom porodice. • Dovodi u vezu promjene u društvu sa pojavama poput kapitalizma, kriminala, terorizma, siromaštva, prostitucije itd.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
- Porodica i brak. - Utjecaj porodice na kreiranje i prihvatanje moralnih vrijednosti. - Etičko-moralni koncepti tradicionalne i moderne porodice. - Kriza porodice. - Nasilje u porodici. - Kapitalizam i moral. - Etika konzumerizma. - Užurbani tempo života i njegove posljedice. - Terorizam. - Siromaštvo u svijetu. - Prostitucija. - Kriminal. - Proizvodnja i korištenje narkotika. - Alkoholizam.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ovog ishoda veoma je bitno objasniti pojam porodice, njen historijski razvoj, kao i njenu ulogu i značaj u izgradnji moralne ličnosti njenih članova. Potrebno je dovesti u vezu savremenu porodicu i mnoge pojave i fenomene koji nastaju u savremenom društvu poput kriminala, alkoholizma, narkomanije, prostitucije, konzumerizma, itd. Potrebno je naglasiti da je porodica ta koja novopridošlim članovima pruža prva znanja o društvu, društvenim vrijednostima i normama ponašanja, te na taj način direktno odgaja građane, koji će učestvovati u izgradnji društva. U ovoj	

fazi ostvarenja ishoda dominira frontalni oblik rada, ali veoma brzo, nakon što učenici usvoje znanje o osnovnim pojmovima, prelazi se na učeničke aktivnosti u vidu partnerskog, grupnog i individualnog rada, gdje učenici istražuju ove teme kroz njihove društvene manifestacije. Preporučuje se individualno istraživanje u kojem će učenici napraviti svoje porodično stablo i odrediti granicu tradicionalne i moderne porodice. Nakon toga, obaviti će intervju sa najstarijim članovima porodice, a okvirna tema je moralni vrijednosni sistem nekada. Intervju je moguće napraviti i sa roditeljima kako bi se mogle pratiti promjene u moralnim obrascima kroz generacije. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Sociologijom, Historijom, Vjeronaukom, Psihologijom i Kulturom religija.

Prilikom realizacije navedenih sadržaja preporučuje se koristiti sljedeću literaturu: Rasprava o etici i moralu (Salih Fočo); Sociologija (Entoni Gidens); Sociologija porodice (Anđelka Milić); Socijalna naučavanja u religijama (Ivan Cvitković).

Oblast: B/ Moralno i etičko promišljanje i vrednovanje

Ishod učenja	Razrada ishoda
B.I.1. Analizira stvarna moralna i etička pitanja i probleme.	- Analizira moralne i etičke probleme koji se javljaju u njegovom životu, u društvu, ali i u globalnim okvirima. - Dovodi u vezu pojmove i pojave: etika, moral, moralna dilema, etičko pitanje, moralno pitanje, vrijednosti, norme, dobro, zlo, altruizam, egoizam, savjest, itd. - U toku same analize događaja, pojava i fenomena u društvu učenik uspješno razvija misaono-iskustvene mehanizme moralnog promišljanja i vrednovanja. - Formira lična stajališta i zaključke te shodno tome, u konačnici pozitivno i moralno djeluje.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
- Ključni sadržaji se crpe iz ishoda Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod: A.I.1).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ovog ishoda preporučuje se grupni i partnerski rad uz minimalno učešće nastavnika, koji ima samo ulogu koordinatora koji usmjerava učeničke aktivnosti. Teme se tretiraju i realiziraju kroz debate, diskusije, radionice itd. Također, veoma važno je da se učenici upućuju na razne istraživačke postupke, kako bi sami došli do ispravne moralne spoznaje. Moguće je analizirati aktuelna društvena dešavanja i događaje te tražiti od učenika da daju svoje mišljenje o moralnoj opravdanosti i ispravnosti tih društvenih događaja. Ukoliko postoje tehničke mogućnosti, zajedno gledati video sadržaje sa socijalno-etičkom tematikom, te nakon toga razviti diskusiju o tim sadržajima, gdje bi učenici iznosili svoja mišljenja te ih argumentirano branili. Potrebno je podsticati učenike na stalnu analizu, promišljanje i vrednovanje svijeta oko nas, a ne slijepo slijeđenje serviranih obrazaca razmišljanja i vrednovanja. Kroz rad u paru, učenici argumentirano rješavaju izmišljene ili stvarne moralne dileme. Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa Filozofijom, Psihologijom, Sociologijom, Kulturom religija i Vjeronaukom.	
B.I.2. Analizira vezu između porodice, identiteta, kulture i etičko-moralnih pitanja i tema u savremenom (modernom) dobu.	Procjenjuje i objašnjava intenzitet korelacije između porodice kao primarne društvene zajednice i mnogih drugih

	društvenih tvorevina i fenomena poput identiteta, kulture, ekonomije, ljudskih ponašanja, navika, itd. • U mogućnosti je da kritički sagleda značaj identiteta u svom životu i životima drugih ljudi. • Na osnovu spoznaje o mogućnosti postojanja multilateralnih veza između morala, identiteta, kulture, itd. Formira svoja moralna stajališta i zaključke, te na osnovu njih kreira moralno-vrijednosni sistem, koji je osnov za njegovo ispravno moralno djelovanje. • Prepoznaje i uočava važnost ličnog i grupnog angažmana u očuvanju kulturnih vrijednosti Bosne i Hercegovine. • Prepoznaje značaj pitanja multikulturalizma i interkulturalizma za razvoj međuljudskih odnosa u Bosni i Hercegovini.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
Ključni sadržaji se crpe iz ishoda Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishodi: A.I.2, A.I.3, i A.I.4).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ovog ishoda preporučuje se grupni rad, rad u parovima i individualni rad. Posebno zahvalan vid nastavnih metoda mogu biti istraživanje i eksperiment, gdje učenici istražuju uzročno-poljedične veze između porodice, kulture, identiteta, kriminala, alkoholizma, narkomanije, kao i raznih ljudskih ponašanja i navika. U istraživanjima pomaže i nastavnik na način da učenike upućuje na izvore informacija i da prati i usmjerava istraživanje u njegovim različitim fazama. Analiza sadržaja je, također, metoda koja može doprinijeti podsticanju učeničkog razmišljanja o ovim moralno-etičkim problemima i njihovim rješenjima. Nakon što su učenici obogatili svoja znanja o ovim temama i vezama između spomenutih pojmova, spremni su da: predlažu rješenja problema, brane svoje prijedloge, argumentirano se suprotstave drugim mišljenjima, vrednuju svoja stajališta, ali i stajališta drugih osoba. Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa Sociologijom, Historijom, Kulturom religija, Filozofijom, Psihologijom i Vjeronaukom. Preporučuje se koristiti sljedeću literaturu: Sociologija (Entoni Gidens); Sociologija (Salih Fočo); Sociologija (Jusuf Žiga i Adib Đozić).	

Oblast: C/ Implementacija moralnih i etičkih vrijednosti	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.I.1. Predlaže načine i forme moralnog djelovanja kao vid ličnog doprinosa u izgradnji moralno zdravog društva.	• Planira svoj život i životne aktivnosti na osnovu moralno prihvatljivih obrazaca ponašanja. • Na putu postizanja općeg dobra propagira cjeloživotnu borbu protiv zla. • U školi i lokalnoj zajednici propagira ideju altruističkog načina života. • Predlaže načine aktivnog učešća u izgradnji moralno zdravog društva.

	Kroz seminare i radionice upoznaje druge učenike i lokalnu zajednicu o razlikama i sličnostima pravnih i moralnih normi, te podstiče na njihovo poštivanje.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
Ključni sadržaji se crpe iz ishoda Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod: A.I.1).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Nakon što su prethodni ishodi dali temelje o teorijskom objašnjenju pojmova etika i moral, te uputili i podržali učenika u traganju za moralnim rješenjem životnih pitanja i problema, ovaj ishod govori o aktivnom učešću učenika u etičko-moralnoj akciji i djelovanju. Moralno djelovanje ne treba da se završava samo na ličnom primjeru, već učenik treba da širi ideju činjenja dobra u svom užem i širem okruženju (porodica, škola, prijatelji, društvene mreže). Uloga nastavnika je da motivira učenike na svaki vid ponašanja i aktivnosti zasnovanih na etičko-moralnim pobudama i principima. Nastavnik treba da bude inicijator u predlaganju konkretnih aktivnosti činjenja dobra, kako u školskim okvirima, tako i u društvenoj zajednici. Stalne zajedničke diskusije i radionice o aktuelnim etičko-moralnim problemima trebaju da podstaknu učenike da sami osmišljavaju konkretne humane aktivnosti i način njihove realizacije. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Demokratijom i ljudskim pravima, Vjeronaukom, Kulturom religija, Sociologijom, Historijom i Filozofijom.	
C.I.2. Aktivno učestvuje u društvenim tokovima koji se tiču afirmacije vrijednosti vezanih za kulturu, porodicu, identitet i mnoge pojave koje se vezuju za moderno (savremeno) društvo.	- Kroz razne društvene aktivnosti radi na promociji, unapređenju i očuvanju bosanskohercegovačke kulture u njenom punom obimu. - Izgrađuje lični svjetonazor na temeljima ideja matične kulture, ali i na idejama multikulturalizma i interkulturalizma, a te iste ideje širi u školi i u zajednici. - Kroz razne aktivnosti organizira susrete i saradnju različitih kultura u Bosni i Hercegovini. - Kroz javne tribine, seminare i radionice propagira ideju očuvanja tradicionalnih porodičnih vrijednosti, specifičnih za Bosnu i Hercegovinu. - Propagira ideju da u jednom društvu mogu živjeti zajedno, u miru i slozi, nosioci različitih identiteta (prije svega misli se na nacionalne i vjerske identitete). - Predlaže metode u borbi protiv raznih vidova devijantnog ponašanja (kriminal, alkoholizam, prostitucija), te uzima aktivno učešće u realizaciji tih aktivnosti. - Predlaže rješenja za probleme koji se povezuju sa savremenim društvom (siromaštvo, alijenacija, ubrazan životni tempo, itd.).
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
Ključni sadržaji se crpe iz ishoda Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishodi: A.I.2, A.I.3 i A.I.4).	

Preporuke za ostvarenje ishoda
Učenike treba potaknuti na promišljanje i diskutiranje o aktuelnim etičko-moralnim pitanjima bosanskohercegovačkog društva, koji se odnose na oblast kulture. Nakon što su spoznali sebe, svoju kulturu i identitet, učenici upoznaju i spoznaju druge i drugačije ljude, etničke i religijske grupe, i generalno, druge kulture. Kako bi živjeli aktivni suživot protkan mirom i uvažavanjem, učenici treba da se kroz razne radionice i druženja upoznaju, pomažu i razmjenjuju informacije o specifičnostima kultura koje egzistiraju u Bosni i Hercegovini. Moguće je organizirati posjete vjerskim zajednicama gdje bi vjerski autoriteti održali tematsko predavanje o značaju poštivanja pripadnika drugih religija i nacija u životu vjernika monoteista. Također, moguće je posjetiti zajednice etničkih manjina, kako bi se upoznali sa njihovim historijatom, aktivnostima i mogućim problemima sa kojim se zajednica susreće. Ovo su neki od prijedloga kako širiti ideju interkulturalizma, ali je veoma važno dati učenicima slobodu da predlažu aktivnosti koje zbližavaju kulture u jednoj zajednici. Kako bi se upoznali sa značajem porodice, moguće je organizirati predavanje stručnih lica iz centara za socijalni rad, koji bi kroz razne pozitivne i negativne primjere približili učenicima ovu problematiku. Posebno predavanje trebalo bi se ticati negativnih posljedica koje se odražavaju na dijete usljed izostanka odrastanja u porodici ili odrastanja u nezdravoj porodici, gdje se kao posljedice mogu javiti kriminal, narkomanija, prostitucija, alkoholizam, itd. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Sociologijom, Kulturom religija, Historijom, Vjeronaukom, Geografijom i Filozofijom. Preporučuje se koristiti internet kao bazu ideja i aktuelnih informacija koje se tiču ove tematike.

II razred gimnazije /1 čas sedmično/35 časova godišnje/ -

opća gimnazija, filološka gimnazija, matematičko-informatička gimnazija i gimnazija informacionih tehnologija (IT)

Oblast: A/ Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.II.1. Izvodi zaključke kako je moral uzrok, ali i posljedica raznih društvenih interakcija i fenomena, a sam čovjek sudionik mnogih uzročno-posljedičnih događaja i procesa koji se tiču morala.	• Opisuje ljudsku prirodu i društveni karakter čovjeka, koji su pretpostavka mnogih interakcija, kroz koje pojedinac gradi moralni identitet, a u isto vrijeme i sam uzrokuje moralno konstituisanje kod drugih članova zajednice. • Razlikuje pravne i moralne norme. • Istražuje historijske periode koji se vežu za tradicionalno i moderno društvo, te metodom poređenja, analizira prisustvo i odsustvo moralnih vrijednosti u njima.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
- Čovjek kao prirodno i društveno biće. - Čovjek kao biće rada i biće prakse. - Čovjek kao religiozno i etičko biće. - Odnos morala i prava. - Elementi morala i prava. - Moralna i pravna sloboda. - Sukob tradicionalnih i savremenih vrijednosti. - Kriza tradicionalnih vrijednosti.	

- Važnost običaja za očuvanje moralnih vrijednosti. - Kriza autoriteta u savremenom društvu. - Utjecaj sportskih kolektiva na prihvatanje moralnih vrijednosti. - Utjecaj vršnjačkih grupa na usvajanje morala. - Ad hoc grupe i usvajanje morala.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Ishod se ostvaruje kroz razne aktivnosti. Frontalni oblik rada nastavnik treba koristiti tek toliko da da osnovne informacije o određenim pojmovima ili pojavama, na način da zaintrigira i zaokupira učeničko razmišljanje, maštu i spoznajne procese. Učenicima daje osnovna uputstva kako i gdje istraživati date teme, ali bez preciziranja izvora informacija, kako bi sami učenici učili kako doći do informacija, metodom pokušaja i greške. Na ovaj način učenici će razvijati svoje istraživačke vještine i sposobnosti koje će moći primijeniti u daljem školovanju, ali i u raznim životnim situacijama. Npr. nastavnik učenika upućuje na knjigu „Rasprave o etici i moralu“, autora Saliha Foče, te mu daje zadatak da istraži utjecaj raznih društvenih grupa na usvajanje morala kod čovjeka. Ako želi da intenzivira učeničko istraživanje određene teme, nastavnik kao izvor informacija ponudi internet, bez preciziranja konkretne internet stranice i adrese, te zada zadatak da se istraži odnos tradicionalnih i savremenih moralnih vrijednosti. Nakon obavljenih zadataka, učenici prezentiraju svoja istraživanja i zapažanja, te argumentirano i kritički diskutiraju o datoj tematici. Detaljnija istraživanja učenici provode kod kuće, a ukoliko postoje mogućnosti i u školi. Nastavnik će u ovim završnim aktivnostima realizacije ishoda zauzeti ulogu koordinatora. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Demokratijom ljudskim pravima, Sociologijom i Psihologijom.	
A.II.2. Analizira kako mediji, država, politika, rat i globalni pokreti za zaštitu ljudskih prava utječu na individualne i kolektivne moralne vrijednosti.	• Procjenjuje utjecaj medija na kreiranje moralne svijesti kod pojedinaca i grupa, ali i generalno kreiranje javnog mnijenja, te odabire objektivne i moralno prihvatljive medije koje će pratiti i konzumirati. • Potkrjepljuje argumentima kako politika ima posebne poglede na etiku, a posebne na moralno djelovanje. • Utvrđuje da demokratski sistemi imaju razne manifestacije, kako pozitivne, tako i negativne, te uviđa da se i društveni ideali moraju analizirati i kritizirati. • Navodi primjer postojanja raznih oblika vlasti, koji su specifični po različitim pogledima na etiku i moral. • Tumači agresiju na Bosnu i Hercegovinu sa etičko-moralnog aspekta. • Objašnjava značaj globalnih društvenih grupa za zaštitu i promociju ljudskih prava.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
- Objektivnost i cenzura u medijima. - Utjecaj medija na javno mnjenje. - Mediji kao uzrok agresivnosti i drugih oblika devijantnog ponašanja. - Kontrola medija od strane raznih centara moći. - Protivrječnost etike i reklamiranja proizvoda i usluga u medijima. - Pozitivne i negativne strane interneta. - Odnos politike prema etici i moralu. - Etika i moral u demokratskim sistemima. - Fašizam, diktatura, totalitarizam.	

- Etičke teorije o ratu. - Agresija na Bosnu i Hercegovinu i moral. - Ekološki pokreti. - Pacifistički pokreti. - Antiglobalizacijski pokreti. - Feministički pokreti. - Antirasistički pokreti.
Preporuke za ostvarenje ishoda
Kao i u prethodnom ishodu, frontalni oblik rada treba koristiti u najmanjoj mogućoj mjeri, tek toliko da se daju osnovne informacije o medijima, politici, ratu, demokratiji, fašizmu, diktaturi, totalitarizmu i globalnim pokretima za zaštitu ljudskih prava. Prilikom objašnjavanja medija i njihovog općeg utjecaja na društvo, nastavnici i učenici zajedno gledaju TV emisije, čitaju novinske tekstove, slušaju radio program, pretražuju internet portale. Cilj je da iz „prve ruke“ učenici nauče šta su mediji, koje vrste medija postoje, koje načine komunikacije mediji koriste i da li su sadržaji u medijima moralno prihvatljivi. Poželjno je ugostiti u školi novinara koji je priznat u zajednici i prepoznat kao objektivan i stručan, kako bi učenici mogli dobiti informacije iz prve ruke od osobe koja je meritorna za sferu medija. U kasnijim ishodima, metodama poređenja i analize sadržaja, može se analizirati objektivnost medija koja je u direktnoj vezi sa moralnim implikacijama. Ostale teme koje se obrađuju kroz ovaj ishod moguće je obraditi uz korištenje medija (tv, novine, film, internet), te na taj način kroz konkretan primjer učenicima poslati poruku o univerzalnosti i prisutnosti medija u društvu. Također, i u ovom ishodu je moguće učenicima dati da teme istražuju samostalno. Zadnja faza ishoda je diskusija i argumentirana razmjena mišljenja u kojoj nastavnici zauzima ulogu koordinatora. Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa Sociologijom, Demokratijom i ljudskim pravima i Historijom.

Oblast: B/ Moralno i etičko promišljanje i vrednovanje	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.II.1. Procjenjuje u kojoj je mjeri i na koji način moral u međuzavisnosti sa prirodom, društvom, pravom, religijom i raznim društvenim grupama, te kakve su moguće posljedice te međuzavisnosti.	• Raspravlja o društvenim ulogama koje čovjek zauzima, kao i odgovornostima, dužnostima, pravima i obavezama u skladu s tim ulogama. • Razlikuje pravne norme od moralnih normi i analizira podudarnosti i protivrječnosti elemenata prava i elemenata morala u Bosni i Hercegovini, ali i na svjetskom nivou. • Razlikuje ulogu tradicionalnih i savremenih vrijednosti, te zahvaljujući tome djelimično prihvata ili odbija upliv novih vrijednosti koje potiskuju tradicionalne vrijednosti. • Objašnjava mehanizme utjecaja raznih društvenih grupa na usvajanje morala.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
Ovaj ishod ključne sadržaje crpi iz oblasti Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod: A.II.1).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ovom ishodu nastavnici s učenicima dublje zalazi u datu tematiku, te zajedničkim naporima utvrđuju intenzitet uzročno-posljedičnih veza: pojava, događaja, društvenih grupa i fenomena s jedne strane, i morala s druge strane. Ovdje se mogu koristiti razne sociološke metode istraživanja poput: posmatranja, analize sadržaja, eksperimenta, ankete, intervjua i poređenja. Kod analize i poređenja	

tradicionalnog i savremenog društva učenici mogu napraviti intervju sa starijim članovima porodice. Pitanja koja se postavljaju u intervjuu trebaju se ticati ličnog pogleda na život, moral, sreću, običaje, porodične odnose, međuljudske odnose, itd. Intervjuirani govore o periodu svoje mladosti. Nakon toga, na času, učenici upoređuju odgovore svih sudionika intervju, te tako procjenjuju i upoređuju tradicionalno i savremeno društvo kroz sve njegove pojavnosti. Analizom raznih medijskih sadržaja (novine, tv, internet, itd.) moguće je utvrditi podudarnosti i protivrječnosti moralnih i pravnih propisa. Također se mogu analizirati postupci političkih zvaničnika i njihova moralna i pravna opravdanost i utemeljenost. U svim aktivnostima veoma je važna uloga nastavnika koji treba usmjeravati učenička istraživanja, te im predlagati izvore informacija i tehnike i metode pomoću kojih će istraživati.

Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Sociologijom, Historijom, Informatikom i Demokratijom i ljudskim pravima.

B.II.2. Analizira ulogu medija, države, politike, rata i globalnih pokreta za zaštitu ljudskih prava kroz prizmu etike i morala, što mu koristi za donošenje vlastitih zaključaka i stavova o ovim temama.	• Razlikuje medije koji su pod kontrolom određenih interesnih grupa od objektivnih medija. • Daje kritički osvrt na informacije i druge sadržaje koje su plasirane putem različitih medija. • Analizira aktivnosti države, političkih stranaka i raznih pokreta, te formira mišljenje na osnovu iskustva, promišljanja, a ne na osnovu audio-vizuelnih manifestacija. • Diskutuje o ratu, na način da u obzir uzima sve relevantne informacije, a ne samo one koje mediji prezentiraju.
--	--

Poveznice sa ZJNPP

Ključni sadržaji

Ovaj ishod ključne sadržaje crpi iz oblasti Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod (A.II.2)).

Preporuke za ostvarenje ishoda

Nastavnik postavljanjem unaprijed pripremljenih hipoteza nastoji isprovocirati učeničko promišljanje o ponuđenim temama. Na ovaj način potiče se interakcija što je pretpostavka i osnova da učenici: uče da jezički korektno formulišu svoje mišljenje, oblikuju svoje stavove, argumentirano diskutiraju, vrednuju svoje stavove, kao i stavove drugih, i na kraju, zajedno daju prijedloge za rješenja tematiziranih problema. Veoma je bitno pohvaliti učenička razmišljanja i stavove, jer tako motiviramo učenike za dalji rad, a u isto vrijeme učenici se oslobađaju treme od javnog nastupa i javnog iznošenja stavova. Nakon što učenici nauče kako da analiziraju, promišljaju, vrednuju, diskutiraju, sljedeći korak je da koriste te vještine u moralno-etičkim promišljanjima i prosuđivanjima.

Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Bosanskim jezikom i književnosti, Sociologijom, Filozofijom i Demokratijom i ljudskim pravima.

Oblast: C/ Implementacija moralnih i etičkih vrijednosti

Ishod učenja	Razrada ishoda
C.II.1. Procjenjuje značaj vlastitih društvenih uloga i odgovornosti, aktivno se uključuje u rješavanje društvenih	• Razumije važnost društvenog aktivizma na svim poljima, te nastoji da bude uključen u što više društvenih aktivnosti koje imaju za cilj unaprijediti i izgraditi društvo.

problema, te animira svoju zajednicu da se priključi radu za bolje stanje u društvu.	• Pristupa raznim pokretima i organizacijama koje promoviraju ideju dobra i mira. • Promovira tradicionalne moralne vrijednosti, koje su specifične za Bosnu i Hercegovinu (humanost, saosjećajnost, altruizam, itd.). • Animira druge učenike i građane da se uključe u borbu za očuvanje moralnih vrijednosti u društvu.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
Ovaj ishod ključne sadržaje crpi iz oblasti Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod: A.II.1).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Ovaj ishod traži dinamičan pristup učenika i nastavnika, što znači da mjesto ostvarenja ishoda osim u školi, treba da bude i izvan nje. Kroz radionice koje bi vodili učenici potrebno je promovirati vrijednosti bosanskohercegovačke kulture i tradicije kako bi se podigla svijest o važnosti njihovog očuvanja. Radionice i određena predavanja predstavljaju dobar način promocije znanja o važnosti porodice i drugih društvenih grupa za usvajanje ispravnih moralnih vrijednosti. Pomoć u realizaciji se može potražiti od sudija, advokata, pravnika, roditelja učenika, učenika iz drugih škola, članova raznih društvenih grupa, itd. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Kulturom religija, Sociologijom, Vjeronaukom i Demokratijom i ljudskim pravima.	
C.II.2. Dovodi u vezu važnost medija za izgradnju pravednog, moralnog i prosperitetnog društva, kao i ulogu pojedinca kroz uključivanje u razne organizacije koje se bave promocijom ljudskih prava.	• Analizira medije kroz njihov odnos prema objektivnosti i cenzuri. • Daje kritički osvrt prema različitim oblicima vlasti i predstavnicima vlasti, ukoliko ukoliko svojim stavovima i ponašanjem pokazuju samovolju, diktaturu, tiraniju, itd. • Razumije snagu grupe, te se uključuje u pokrete za zaštitu ljudskih prava koji djeluju u njegovoj zajednici.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
Ovaj ishod ključne sadržaje crpi iz ishoda Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod: A.II.2).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Moguće je organizovati sesije i radionice gdje će učenici podučavati druge učenike o mogućnosti kreiranja mjera javne politike. Ukoliko u zajednici postoji udruženje koje se bavi promocijom ljudskih prava, mogu se pozvati njihovi predstavnici, da održe predavanje o važnosti aktivne borbe za lična i prava drugih ljudi. Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa Demokratijom i ljudskim pravima, Sociologijom, Historijom i Psihologijom.	

III razred gimnazije /1 čas sedmično/35 časova godišnje/ -

opća gimnazija, filološka gimnazija, matematičko-informatička gimnazija i gimnazija informacionih tehnologija (IT)

Oblast: A/ Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.III.1. Utvrđuje kako i u kojoj mjeri religija utječe na izgradnju i cjelokupan izgled društva.	• Uočava veliki utjecaj religije na izgradnju cjelokupnog društva. • Dovodi u vezu religijski i svjetovni (sekularni) moral. • Prepoznaje mnoštvo zajedničkih moralnih vrijednosti za sve religije, a posebno vezu i zajedništvo kod monoteističkih religija. • Opisuje prednost pacifističkog pristupa u međuljudskim odnosima.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
- Značaj religije za nastanak i razvoj cjelokupnog društva. - Utjecaj religije na sekularnu etiku. - Dobro, vrlina, plemenitost i tolerancija. - Pravednost, mudrost, nadarenost. - Nesebičnost, zahvalnost, strpljivost, darežljivost. - Briga, dužnost, zabrana i strah. - Grijeh, dobročinstvo, kazna i nagrada. - Savjest, namjera i slobodna volja. - Međureligijski odnosi u Bosni i Hercegovini i etika. - Etička učenja novih religijskih pokreta. - Deklaracija za svjetski ethos. - Lex talionis u monoteističkim religijama.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Kod obrade zajedničkih moralnih vrijednosti u religijama, moguće je uraditi radionicu u kojoj bi učenici analizirali ljudske postupke javnih ličnosti i dovodili ih u vezu s tim vrijednostima. Kao izvor informacija za ovu radionicu može poslužiti: vjerska literatura, internet portali, dokumentarni filmovi koji su kreirani uz pomoć vodećih religijskih autoriteta i sl. Također je moguće organizirati i posjete lokalnim vjerskim zajednicama ili pozvati u goste vjerske službenike i autoritete, kako bi iz stručnog ugla dobili znanja o religiji i njenim društvenim manifestacijama. Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa Vjeronaukom, Kulturom religija, Sociologijom, Historijom, Demokratijom i ljudskim pravima. Kao izvor literature moguće je koristiti : Društveno etički pojmovnik (Mustafa Spahić, Mirzet Hamzić); Nove religije (Ernst Benc) i Glosar religijskih pojmova (izdavač Međureligijsko vijeće Bosne i Hercegovine).	
A.III.2. Uočava egzistenciju mnoštva religija u svijetu, te prepoznaje moralne vrijednosti koje su zajedničke većini religija savremenog svijeta.	• Ukazuje na činjenicu da se današnji život ne bi mogao ni zamisliti bez religije i njenog utjecaja na život pojedinca i društva. • Poredi religije prema načinu vjerovanja, ali na osnovu odnosa prema pojedincu, društvu, moralu, miru, ratu, dobru, zlu, itd. • Uočava vezu današnjih modernih društava i religija koje su svojim idejama udarile temelje tim društvima.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
- Religije savremenog svijeta. - Hinduizam. - Džainizam. - Budizam.	

- Konfučijanstvo. - Taoizam. - Specifičnost jevrejske etike. - Izvori jevrejske etike (Tora, Talmud, Mojsije). - Odnos judaizma prema miru i ratu. - Specifičnost kršćanske etike. - Izvori kršćanske etike. - Odnos kršćanstva prema miru i ratu. - Specifičnost islamske etike. - Izvori islamske etike (Kur'an, hadis i Muhammed, a. s.). - Odnos islama prema miru i ratu.
Preporuke za ostvarenje ishoda
Veoma dobar vid spoznavanja ove tematike je dokumentarni serijal u produkciji Al Jazeera televizije pod naslovom „Rijekama ka zapadu”. Preporučuje se zajedničko gledanje u školi, ukoliko postoje tehničke mogućnosti. Nakon pregledanih nekoliko epizoda, moguće je diskutirati o serijalu, poredeći religije kroz moral, pravo, historijske događaje, rat, mir itd. Moguće je posjetiti sakralne objekte i vjerske zajednice jer je to znanje iz „prve ruke”. Veoma zanimljiv način realizacije ishoda za učenike je i gostovanje predstavnika vjerskih zajednica koji bi prenijeli stavove svojih religija o moralu, miru, suživotu i sl. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Vjeronaukom, Kulturom religija, Sociologijom, Historijom i Filozofijom. Od literature za ovaj ishod je moguće koristiti: Savremene religije (Mirče Elijade), Religije suvremenog svijeta (Ivan Cvitković) i dr.

Oblast: B/ Moralno i etičko promišljanje i vrednovanje	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.III.1. Upoređuje etičko-moralne koncepte svjetskih religija te uviđa da većina religija poziva na mir, toleranciju i ljubav među ljudima.	• Dovodi u vezu etičko-moralne koncepte svjetskih religija sa mirom, tolerancijom ljubavi, suživotom, humanošću, itd. • Objašnjava značaj religijskih vrijednosti za izgradnju društva, te dodatno spoznaje religijska znanja, kako o moralu, tako i o drugim pitanjima. • Raspravlja o značaju multikulturalizma i interkulturalizma za slobodu vjere i vjerovanja. • Predlaže modele međureligijskog dijaloga i suživota u Bosni i Hercegovini.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
Ovaj ishod ključne sadržaje crpi iz oblasti Pojedinaac, kultura, društvo i globalizacija (Ishod: A.III.1).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Upućivati na literaturu koja je shvatljiva i učenicima koji još uvijek ne vladaju u potpunosti religijskom terminologijom, a za primjer možemo uzeti „Glosar religijskih pojmova” izdat od Međureligijskog vijeća Bosne i Hercegovine. Kroz grupni rad učenici mogu istražiti određenu oblast (moral, ideja dobra, mir itd.) jedne religije, te putem diskusije porediti sličnosti i razlike u tim religijama. Moguće je dati esejski zadatak, u kojem će se od učenika tražiti da dovode u vezu religiju, društvo, moral, pravo. Mogu se analizirati tekstovi iz svetih knjiga i dovoditi u vezu sa događajima koji su se desili nekada (poplave, požari, zemljotresi), ali i događajima koji su u svetim knjigama najavljeni da će se desiti.	

Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Vjeronaukom, Kulturom religija, Filozofijom, Sociologijom, Demokratijom i ljudskim pravima.	
B.III.2. Upoređuje razlike i sličnosti u učenjima svjetskih religija koje se tiču etike i morala, ali i ostalih životnih oblasti i pitanja.	• Analizira religijska etička učenja, te procjenjuje u kojoj mjeri su ona podudarna i različita. • Istražuje religijske izvore, kako bi lakše shvatio ponašanje vjernika u društvu, što u konačnici može dovesti do kvalitetnijeg međureligijskog razumijevanja i suživota. • Povezuje historiju, običaje i tradiciju sa religijom, te tako lakše shvata razloge i povode određenih kulturnih obrazaca u našem društvu. • Koristi se religijskom literaturom kako bi ovladao znanjima o etici i moralu u religijama.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
Ovaj ishod ključne sadržaje crpi iz oblasti Pojedinaac, kultura, društvo i globalizacija (Ishod: A.III.2).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Ishod se ostvaruje na časovima u školi, ali i u svakodnevnom životu, gdje učenici kroz neformalno učenje promišljaju, istražuju, uviđaju i povezuju sve manifestacije religije. Nastavnik treba da prati interesovanje učenika za određene teme, te da ih pravovremeno upućuje na literaturu, dokumentarne filmove, internet predavanja koja će im dati odgovore i dodatno probuditi njihovu želju za istraživanjem i spoznavanjem religije. Od literature moguće je koristiti: Etika (Jasminka Babić, Asim Mujkić), Kratka istorija Etike (Alister Makintajer), Etika za početnike (Dave Robinson i Chris Garratt), Savremene religije (Mirča Elijade), Religije suvremenog svijeta (Ivan Cvitković)... Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Vjeronaukom, Kulturom religija, Filozofijom, Sociologijom, Demokratijom i ljudskim pravima.	

Oblast: C/ Implementacija moralnih i etičkih vrijednosti	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.III.1. Učestvuje u planiranju, osmišljavanju i implementaciji aktivnosti koje doprinose međureligijskom dijalogu i kvalitetnom međureligijskom suživotu.	• Preporučuje kako poboljšati međureligijski dijalog, te ga pretočiti u međureligijsku saradnju zajednica koje egzistiraju u njegovom gradu. • Predlaže aktivnosti koje vode pomirenju i suživotu u specifičnoj religijskoj strukturi Bosne i Hercegovine. • Objašnjava užoj i široj zajednici koliko je za jedno društvo važno da prihvati sve kulture, bile one manjinske ili većinske, te da im da njihovo pravo.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
Ovaj ishod ključne sadržaje crpi iz oblasti Pojedinaac, kultura, društvo i globalizacija (Ishod: A.III.1).	

Preporuke za ostvarenje ishoda	
Moguće je pozvati u posjetu predstavnike religijskih zajednica, kako bi pored predavanja sa učenicima pokušali dogovoriti konkretne aktivnosti, koje se tiču promocije vrijednosti koje su zajedničke za monoteističke religije (humanost, tolerancija, suosjećajnost, nesebičnost, zahvalnost, pravednost, itd.). Kroz radionice i diskusije, učenici osmišljavaju načine oživljavanja religijskih vrijednosti, a cilj je da te ideje na kraju dožive realizaciju. Naprimjer, moguće je organizirati akciju prikupljanja novca za obnovu starih i neuslovnih vjerskih objekata. U ovu akciju treba uključiti cijelu školu, a ne samo učenike koji pohađaju Etiku, ali i lokalnu zajednicu i medije. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Vjeronaukom, Kulturom religija, Sociologijom, Historijom i Filozofijom.	
C.III.2. Prepoznaje da su etičko-moralne vrijednosti religija univerzalne i da nisu u protivjeću sa svjetovnim etičko-moralnim vrijednostima, te ih kao takve, po ličnoj želji, prihvata ili odbija.	• Prepoznaje religijske etičko-moralne vrijednosti i norme kao univerzalno uputstvo u svom moralnom djelovanju. • Koristi se znanjima o religijama, te ih povezuje sa znanjima iz drugih predmeta, što mu koristi u kreiranju sveukupne objektivne slike svijeta. • Koristi se religijskim uputstvima i savjetima, kako bi prevazišao neminovna životna iskušenja. • Predlaže, savjetuje i upućuje druge ljude da potraže odgovore na mnoge životne nedoumice i pitanja u religijskim knjigama i izvorima.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
Ovaj ishod ključne sadržaje crpi iz oblasti Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod: A.III.2).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Nastava se odvija u školi, ali i izvan škole gdje učenici samostalno istražuju, promišljaju analiziraju i po ličnoj želji primjenjuju religijske upute za rješavanje moralnih dilema modernog doba, ali i ostalih svakodnevnih životnih problema i pitanja. Cilj je da učenik kroz filozofsko-etički kategorijalni aparat, primjeni one religijske vrijednosti koje su uklapaju u njegov svjetonazor. Ovdje govorimo o nekim univerzalnim vrijednostima koje su „historijska konstanta“, kako u filozofiji i etici, tako i u religijama, poput istine, pravde, humanosti, iskrenosti itd. Nastavnik usmjerava učenike u njihovim aktivnostima kako bi sami tragali i na kraju pronašli odgovore koje traže. Može dati preporuku učenicima da u rješavanju životnih poteškoća pokušaju primijeniti savjete iz svetih knjiga u svakodnevnom životu. Npr. nastavnik daje životni recept za život protkan mirom i zadovoljstvom, koji se spominje u islamu, a koji glasi: „...srdžba slabi razum, zavist slabi vjeru, pohlepa umanjuje stid, a ogovaranje umanjuje dobro djelo“. Također možemo pokušati primijeniti Božije zapovijedi, posebno one koje kažu: „poštuj oca svoga i majku svoju“, „ne sagriješ bludno“ i „ne kradi“. Na osnovu ovih uputstava, nastavnik i učenici daju sebi zadatak da u svakodnevnom životu pokušaju biti moralnije osobe, tako što će odbaciti srdžbu, zavist, pohlepu, ogovaranje, varanje, neposlušnost roditeljima itd. Nakon određenog vremenskog perioda, učenici i nastavnik iznose svoja iskustva i doživljaje vezane za primjenu ovih životnih mudrosti. Ovakve i slične zadatke možemo crpiti i iz drugih religija, to se ostavlja učenicima i nastavniku na volju, shodno njihovim interesovanjima, željama i svjetonazorima. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Vjeronaukom, Kulturom religija, Sociologijom, Historijom i Filozofijom.	

IV razred gimnazije /1 čas sedmično/30 časova godišnje/ -

opća gimnazija, obavezno izborno područje (OIP), filološka gimnazija, matematičko-informatička gimnazija i gimnazija informacionih tehnologija (IT)

Oblast: A/ Pojedinac, društvo, kultura i globalizacija	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.IV.1. Uočava korelaciju između tehnoloških otkrića u modernom dobu i promjena koje se dešavaju u etičko-moralnom sistemu vrijednosti.	• Dovodi u vezu razvoj modernih tehnologija u tehnici, biologiji, hemiji i fizici sa promjenama koje se dešavaju u etičko-moralnim pogledima na život. • Uočava pojavu i prisustvo pojmova i fenomena poput mentalnog zdravlja, samoubistva, surogat majčinstva, prekida trudnoće, itd. • Razvija sistem vrijednosti koji je u skladu sa društveno prihvatljivim etičko-moralnim vrijednostima, stavljajući materijalističke ideale u neki drugi plan. Ovdje mislimo na one materijalističke ideale koji se povezuju ponajviše sa pohlepom i egoizmom.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
- Kantov kategorički imperativ. - Etika harmonije kod Platona. - Aristotelova etika mjere. - Odnos nauke i etike. - Tehnologije i moralna dekadencija. - Genetski modifikovani organizmi, zdravlje i moral. - Kloniranje. - Razvoj i primjene nuklearne energije. - Vještačka inteligencija. - Eugenika. - Nejednake šanse preživljavanja novorođenčadi u svijetu. - Medicinski potpomognuta oplodnja. - Prekid trudnoće, moral i religija. - Fenomen „surogat majke”. - Savremeno društvo i mentalno zdravlje. - Samoubistvo, moral i religija. - Distanazija i eutanazija. - Hipokratova zakletva i savremena medicina. - Komercijalizacija zdravstvenih usluga. - Farmaceutska industrija i moral. - Doniranje krvi i organa.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Ishod se ostvaruje kroz sticanje znanja i iskustava o etičkim temama koje su specifične za moderno doba i koje sa sobom nose mnoge etičko-moralne kontroverze. Cilj podučavanja je da učenici nauče pojmove kao što su: tehnološki razvoj, GMO, šanse za preživljavanje, samoubistvo, distanazija, eutanazija, eugenika, surogat majčinstvo, moralna dekadencija i dr. Nakon stečenog znanja o ovim pojmovima, pojavama i fenomenima, učenici će biti u stanju da kritički promišljanju o njima kroz prizmu etike i morala. Nastavnik treba da usmjeri učenike na najbolje izvore informacija o ovim	

temama, a to su u ovom slučaju masovni mediji (internet, tv i časopisi), koji nude mnoštvo sadržaja koji objašnjavaju ove teme (specijalizirani internet portali, dokumentarni filmovi, tematski časopisi, itd.). U školi se prezentiraju stečena znanja o istraživanim temama, te svi zajedno kroz konstruktivnu diskusiju i analizu donose zaključke o tačnosti i objektivnosti prikupljenih znanja. Na časovima je moguće pogledati video prilog, dokumentarni film, pročitati tekst iz časopisa, a sve u cilju rasvjetljavanja tematiziranih nastavnih jedinica.

Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa Biologijom, Hemijom, Fizikom, Sociologijom, Vjeronaukom, Filozofijom i Demokratijom i ljudskim pravima.

A.IV.2. Dovodi u vezu poslodavca, radnika, radnička prava, radničke obaveze korupciju i nepotizam, te shvata da jedino istina, trud, rad, poštenje i cjeloživotna borba na putu istine na kraju pobjeđuju.	• Razlikuje pojmove korupcija, nepotizam, diskriminacija, štrajk, sindikat, radnička prava, moderno ropstvo, multinacionalne kompanije, neoliberalni kapitalizam. • Dovodi u vezu pojmove rad, radnik, poslodavac, sindikat i država sa pravima i obavezama koje imaju jedni prema drugima. • Izvodi zaključak da vrlo često profesionalni i etički principi dolaze u sukob, te svoje buduće zanimanje planira shodno svojim etičko-moralnim ubjeđenjima.
--	---

Poveznice sa ZJNPP

Ključni sadržaji

- Odnos poslodavca i zaposlenika u neoliberalnom kapitalizmu.
- Država i radnički sindikat kao zaštitnici radničkih prava.
- Diskriminacija pri zapošljavanju.
- Moderno ropstvo.
- Gubitak radnog mjesta i posljedice.
- Multinacionalne kompanije i globalno siromaštvo.
- Sukob profesionalnih i etičkih principa.
- Korupcija kao rak-rana bh. društva.
- Društveni aktivizam.
- Društveno odgovorno poslovanje.
- Legalno poslovanje.
- Cjeloživotno širenje ideje općeg dobra.
- Aktivna borba protiv društvenih devijacija.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Nastavnik treba da usmjeri učenike na najbolje izvore informacija o navedenim temama, a to su masovni mediji koji nude mnoštvo sadržaja (specijalizirani internet portali, dokumentarni filmovi, tematski časopisi itd.). U školi se prezentiraju stečena znanja o istraživanim temama, te svi zajedno kroz konstruktivnu diskusiju i analizu donose zaključke o tačnosti i objektivnosti prikupljenih informacija. Na časovima je moguće pogledati video prilog, dokumentarni film, pročitati tekst iz časopisa i dnevnih novina, a sve u cilju rasvjetljavanja tematiziranih nastavnih jedinica. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Demokratijom i ljudskim pravima, Sociologijom i Historijom.

Oblast: B/ Moralno i etičko promišljanje i vrednovanje

Ishod učenja

Razrada ishoda

B.IV.1. Analizira tehnološka otkrića modernog doba i promjene koje ta otkrića izazivaju u sferi etičko-moralnih vrijednosti, te je sposoban da svojim riječima objasni tu vezu.	• Analizira i povezuje utjecaj socijalnog statusa i životnih šansi i mogućnosti (hrana, smještaj, zdravstvena zaštita i zaposlenje). • Procjenjuje intenzitet i perspektive globalnih društvenih promjena koje se dešavaju danas. • Opisuje kako i na koji način tehnološke promjene izazivaju promjene u etičko-moralnoj sferi. • Dovodi u vezu moderno doba sa pojavama poput GMO, kloniranja, nuklearne energije, umjetne inteligencije, medicinski potpomognute oplodnje, prekida trudnoće, surogat majčinstva, mentalnog zdravlja, distanazije, eutanazije, samoubistva, eugenike, hipokratove zakletve, farmaceutske industrije, itd. • Objašnjava na koji način moderna tehnološka dostignuća utječu na sve životne oblasti.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
Ključni sadržaji se crpe iz ishoda Pojedinac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod: A.IV.1).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Glavna uloga nastavnika je da motivira učenika na stalno istraživanje, promišljanje, poređenje i analiziranje pojava i događaja koji se tematiziraju, bilo gdje da se nalazi i bilo koju aktivnost da provodi. Samo takav pristup problemu dovest će do ostvarenja ishoda. Školski čas će poslužiti za sumiranje i prezentiranje istraživanja. U realizaciji ishoda učenici učestvuju jednako kao i nastavnik, tako što će davati svoje prijedloge i iznositi vizije za uspješnu realizaciju ishoda. Nastavnik je koordinator i onaj koji usmjerava učenike na pojedine izvore, pa shodno tome može zadužiti pojedine učenike da prate jedan konkretan medij (tv-stanicu, internet portal, naučni časopis). Nastavnik može motivirati učenike, tako što će im dati određene titule, shodno praćenju određenih medija ili vršenju određenih aktivnosti, pa će onima koji prate zdravstvo i koji su uključeni u akcije darivanja krvi dati titulu „ljekara”, onima koji prate politička dešavanja dati titulu „novinara” ili „političara”, itd. Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa Biologijom, Hemijom, Fizikom, Sociologijom, Vjeronaukom, Filozofijom i Demokratijom i ljudskim pravima.	
B.IV.2. Daje kritički osvrt na način funkcioniranja odnosa između radnika i poslodavca u neoliberalnom kapitalizmu, te shvata da pozitivne promjene dolaze krenuvši od samog pojedinca, koji se okreće društveno-korisnom radu i borbi protiv svih oblika devijacija.	• Shvata kakvi su odnosi u neoliberalnom kapitalizmu između poslodavaca i radnika. • Objašnjava važnost društvenog aktivizma za izgradnju zdravog i perspektivnog društva. • Dovodi u vezu te objašnjava mehanizam djelovanja jednih na druge sljedećih pojmova: neoliberalni kapitalizam, moderno ropstvo, poslodavac, radnička prava, sindikat, nezaposlenost, korupcija. • Promišlja i planira načine društveno-korisnog aktivizma.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
Ključni sadržaji se crpe iz ishoda Pojedinac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod: A.IV.2).	

Preporuke za ostvarenje ishoda
Nastavnik treba pronaći način da motivira učenike u njihovom vannastavnom istraživanju i spoznavanju dotičnih tema, a jedan od načina svakako je i ocjena za uspješno obavljeni zadatak. Nastavnik može organizirati i izvanškolsko „naučno druženje” kako bi pokazao svoju zainteresiranost za istraživanje i proučavanje teme. Ova vrsta druženja bi trebala izroditi povjerenje i prisnost između nastavnika i učenika, što je preduvjet ostvarenja ishoda. Ukoliko dozvoljavaju uslovi, učenici i nastavnik posjećuju lokalne firme i preduzeća, te u razgovoru sa radnicima i poslodavcima informiraju se o tematici koja se veže za ovaj ishod. Slična saradnja može se ostariti i sa raznim sindikatima, kao i organizacijama i udruženjima koja se bave općekorisnim radom i promocijom ideje dobra. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa: Sociologijom, Demokratijom i ljudskim pravima i Historijom.

Oblast: C/ Implementacija moralnih i etičkih vrijednosti	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.IV.1. Organizuje i učestvuje u raznim društvenim aktivnostima i događajima koji imaju za cilj da osvijeste građane o mnogim pitanjima i problemima koji su tvorevina modernog vremena.	• Organizuje školske radionice, u kojima se tematiziraju pitanja i problemi koji govore o tehnološkom napretku i moralnoj dekadenci kao popratnoj pojavi. • Predlaže načine rješavanja krize morala u bosanskohercegovačkom društvu, ali i široj zajednici. • Organizuje posjete humanitarnim akcijama darivanja krvi, gdje učenici i uposlenici škole učestvuju u akciji kao darivaoci. • Upoznaje i animira učenike, nastavnike i lokalnu zajednicu o mogućnostima i dobrobiti darivanja organa. • Organizuje predavanja koja za cilj imaju informirati učenike o važnosti brige za mentalno zdravlje, te ih upoznaje sa službama i stručnim licima (psiholozi, psihijatri, pedagozi i socijalni radnici) koje nude pomoć u ovoj oblasti. • Upoznaje učenike i građane o pravima koja imaju u oblasti zdravstvene zaštite (kroz tribine, radionice i uz pomoć lokalnih medija).
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
Ključni sadržaji se crpe iz ishoda Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod: A.IV.1).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	

Ishod se ostvaruje kroz aktivnosti koje će biti zanimljive, korisne i koje će voditi ka njegovoj realizaciji. Jedna od aktivnosti, koja je predložena u razradi ishoda je organiziranje tribina i radionica u kojima se učenici, uposlenici škole i građani upoznaju sa opasnostima po moralne vrijednosti, koje donosi ubrzani razvoj tehnologije. Kroz slične aktivnosti učenici upoznaju javnost sa pravima u oblasti zdravstvene zaštite. Poželjno je obavijestiti lokalne medije o ovim aktivnostima, kako bi ih pratili te ih prenijeli građanima. Na ovaj način učenici bi bili inicijatori mnogih pozitivnih društvenih promjena. Aktivnosti dobrovoljnog darivanja krvi i organa, idejno započinju u učionici, ali onda se prenose u društvenu sredinu, gdje nastavnici i učenici pokazuju svoju humanost na djelu. Učenike treba motivirati za ovu humanu aktivnost, gdje treba uključiti i nastavnike biologije, koji će održati predavanje o koristima darivanja krvi za darivaoca. Učenici se upoznaju sa svim aspektima i propisima darivanja krvi, te kao punoljetne osobe odlučuju da li će učestvovati u akciji. Kako bi učenike motivirali da pristupe donorskoj mreži, u goste se može pozvati neko od predstavnika same organizacije, ali i osobe koje su bili donori i primaoci, kako bi kroz lična iskustva probudili empatiju za ovu aktivnost.

Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa: Biologijom, Hemijom, Fizikom, Sociologijom, Vjeronaukom, Filozofijom i Demokratijom i ljudskim pravima.

C.IV.2. Predlaže načine borbe za zaštitu i ostvarivanje radničkih prava, te se i sam uključuje u razne aktivnosti koje imaju za cilj unapređenja radničkih prava i generalno prava svih građana.	• Tumači pravne propise koji se tiču radničkih prava, te predlaže aktivnosti koje vode zaštiti radnika i njihovih prava. • Uviđa protivrječnosti profesionalnih i etičkih principa, te shodno svojim moralnim svjetonazorima opredjeljuje se za profesionalni životni poziv. • Organizuje kampanje (putem medija, školskih novina i društvenih mreža) u kojima se pozivaju poslodavci da poštuju radnike i da svoje poslovanje usklade sa zakonima u Bosni i Hercegovini. • Objašnjava kako funkcioniše ekonomija i privreda Bosne i Hercegovine, i koliko je važno da se daje podrška domaćoj proizvodnji. • Organizuje i uključuje se u kampanje koje pozivaju na kupovinu domaćih proizvoda i usluga.
--	--

Poveznice sa ZJNPP

Ključni sadržaji

Ključni sadržaji se crpe iz ishoda Pojedinaac, društvo, kultura i globalizacija (Ishod: A.IV.2).

Preporuke za ostvarenje ishoda

Ovaj ishod se ostvaruje kroz aktivnosti koje se planiraju na času, ali i u društvenoj sredini izvan škole. Nakon što nastavnik predloži aktivnosti, koje treba da su dinamične i zanimljive, učenici daju svoje mišljenje i prijedloge, te se na kraju kompromisom pravi lista aktivnosti koje treba da vode ka ostvarenju ovog ishoda. Nastavnik i učenici u saradnji sa upravom škole organizuju kampanju, u kojoj se građani upoznaju sa zakonskom regulativom koja je vezana za prava radnika. Za realizaciju ove kampanje moguće je ponuditi saradnju lokalnim medijima, kako bi javnost upoznali sa ovim društveno korisnim aktivnostima škole. Moguća je i organizacija nekoliko punktova u gradu, gdje bi učenici građane upoznali sa kampanjom, kao i sadržajem kampanje, a ukoliko postoje mogućnosti pohvalno bi bilo odšampati letke na kojima se građani upoznaju sa radničkim pravima. Ovakve i slične aktivnosti mogu tretirati i teme poput cjeloživotnog širenja ideje općeg dobra, aktivne borbe protiv raznih društvenih devijacija i sl. Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa Demokratijom i ljudskim pravima, Vjeronaukom, Kulturom religija, Sociologijom i Historijom.

E/ UČENJE I PODUČAVANJE

Nastava Etike podrazumijeva njegovanje intelektualnih vrlina i poboljšanje vještina mišljenja, ali i shvatanje značaja moralnog odgoja, normi, vrijednosti i gledišta na prirodu čovjeka, društvo, kulturu i tradiciju. Stoga su nastavni sadržaji u ovom kurikulumu predstavljeni u formi šire liste ponuđenih tema. Nastavnik ima slobodu da odabere one teme za koje misli da su važne, aktuelne, korisne i da mogu pobuditi zanimanje učenika u tom trenutku. Nastavnik će odlučiti koji oblik rada, metod i nastavna sredstva će koristiti u obradi određene nastavne jedinice. S obzirom na to da se većina predloženih nastavnih sadržaja u kurikulumu može posmatrati sa više aspekata, nastavnik prioritetno obrađuje etičko-moralni aspekt, dok se po potrebi pravi korelacija sa drugim srodnim predmetima i naukama.

Nastavnik će predvidjeti sadržaje koje će on lično obraditi, kao i one koje će obraditi učenici. Učenike treba potaknuti da samostalno odaberu način prezentacije svoga rada (razredna izložba, video radovi, izlaganja, eseji, školski projekt i sl.). U načelu, za svaku temu treba planirati nastavnikovo uvodno predavanje, čiji obim i mjera moraju biti usaglašeni sa karakterom nastave. Sa sačinjenim planom rada treba da bude upoznat svaki učenik, kako bi unaprijed znao šta će se i kojim redoslijedom u toku godine obrađivati. Stoga je poželjno da nastavnik i učenici zajednički učestvuju u izradi godišnjeg plana rada.

Sadržaji koje učenici izučavaju u okviru ovog predmeta pripadaju njihovom svakodnevnom iskustvu, ali mnoga od iskustava nisu uvijek u skladu sa vrijednostima u kojima čovjek treba da radi i djeluje. Stoga učenike u ovom razvojnem periodu treba posebno motivirati i zainteresirati za analiziranje i kritiku vlastitih (ranijih i aktuelnih) iskustava u životu, ali i u nastavi. Upravo taj interes i učenikovu želju za dobijanjem odgovora moguće je iskoristiti za podučavanje etičkih koncepata i teorija. U skladu sa načelom fleksibilnosti, nastavu Etike treba prilagoditi upravo ovim prethodnim iskustvima kako bi što logičnije došle do učeničkog uma.

S ciljem razumijevanja etičkih tema potrebno je pristupiti različitim aktivnostima učenja i kombiniranju različitih pristupa, akcentirajući pritom suradničko i iskustveno učenje. Preporučeni su istraživački projekti, učenje usmjereno na rješavanje problema, učenje u školskom i izvanškolskom okruženju, usmjerene diskusije u okviru interaktivne nastave, studije slučaja, debata, simuliranje, mape učenja i sl. Ovakav pristup i očekivanja će obezbijediti kontinuiranu uključenost učenika u proces učenja, a dugoročno i orijentiranost ka paradigmi cjeloživotnog učenja općenito.

Bez obzira na autoritet, koji među učenicima stiče svojim znanjem i držanjem, nastavnik treba prije svega biti moderator aktivnosti koje se tokom učenja i podučavanja provode teorijski i praktički. Nastavnik učenicima treba osigurati sigurno okruženje u kojem će slobodno i argumentirano iskazivati svoje misli, vodeći računa pri tom da se očuva intelektualni nivo diskusije, te da ona ne izgubi svoj prvobitni cilj.

Podučavanje Etike ne smije biti iznošenje tuđih ideja i mišljenja, bez zalaganja nastavnika da učenike angažira da te ideje i mišljenja propituju, analiziraju, vrednuju i, na kraju, iznesu svoje interpretacije i utemeljene kritike na iste. Na ovaj način osigurava se razvoj metakognitivnih kompetencija učenika.

Njegovanje i razvoj kritičkog mišljenja osigurava se kroz:

- Problematiziranje, odnosno motiviranje učenika za određenu temu postavljajući pred njih aktuelan i poticajan problem, što se najlakše postiže ukoliko se taj problem tiče njihovog načina i doživljaja svijeta i života.
- Aktualizaciju, odnosno povezivanja prethodno naučenog sa sadašnjim trenutkom i aktuelnim događajima. To je moguće učiniti pomoću knjige, filma, stripa, novinskog članka, aktuelne vijesti iz medija, anegdote, dogodovštine i sl. Aktualizacijom se osigurava razvoj viših nivoa mišljenja, odnosno refleksivnost kod učenika.

Nastavnici bi trebali primjenjivati različite metode svojstvene nastavi Etike, poput: metode razgovora u različitim formama (razvojni razgovor, slobodni razgovor, rasprava, diskusija, oluja ideja...), metode čitanja i rada na tekstu, metode usmenog izlaganja, metode pisanja, studijske posjete i sl. Dakle, da bi se osigurala inkluzija svih učenika, metode i strategije trebaju biti raznolike i omogućavati aktivno sudjelovanje u nastavnom procesu, kao i poticanje i razvijanje učeničkih potencijala. Pri tome se preporučuje korištenje različitih stručnih i naučnih članaka i svetih tekstova kao i različitih online materijala kojima je neophodno pažljivo metodičko-didaktičko prilagođavanje. Ovakav pristup doprinosi većoj zainteresiranosti i motiviranosti učenika, potiče radnu atmosferu i interes za učenje. Također je poželjno koristiti i razne edukativne platforme, poput eTwinning-a (<https://www.etwinning.net/bs>), koje nude priliku za razvoj i jačanje novih vještina i kompetencija za 21. stoljeće. Ove platforme predstavljaju dobru pripremu za: razmjenu znanja i iskustva; upoznavanje s načelima vođenja i sudjelovanja u projektima; učenje stranih jezika; korištenje modernih sredstava komunikacije i IKT alata i sl.

Ukoliko je moguće učenicima treba omogućiti i posjete različitim institucijama, kao i osigurati povremena predavanja i radionice koja će držati nastavnici s univerziteta, predstavnici vjerskih zajednica, kao javne i druge relevantne ličnosti, a u skladu sa planiranim sadržajima. Ostvarivanje međupredmetne povezanosti naročito je važno, a sve kako bi se učenicima ukazalo na sadržaje koje uče iz drugih nastavnih predmeta.

U nastavi Etike potrebno je kontinuirano uvažavati opće principe individualizacije i diferencijacije utemeljene na zadanim ciljevima i ishodima učenja. To se postiže davanjem različitih vrsta aktivnosti i zadataka u smislu njihove zahtjevnosti, a u skladu s individualnim sposobnostima učenika koje procjenjuje sam nastavnik.

F/ VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU

Svrha vrednovanja i ocjenjivanja je prije svega, unapređenje učenja i napredovanja učenika kao aktivnog sudionika u nastavnom procesu. Vrednovanje se ostvaruje tokom cijelog nastavnog procesa (na svakom nastavnom satu) te uključuje praćenje učenika u procesu učenja, uočavanje mogućih poteškoća, pružanje podrške u vidu poboljšanja učenja, a radi boljeg postignuća ishoda učenja i sl. Pri vrednovanju posebnu pažnju treba usmjeravati na cjelovit razvoj i pozitivnu motivaciju učenika. Vrednovanje u nastavnom predmetu Etika nema za cilj samo postignuće brojčanih ocjena, nego je ono ponajprije usmjeravanje i motiviranje učenika za procese razumijevanja, reflektiranja, kritičkog i kreativnog promišljanja te samovrednovanja.

Vrednovanje treba da bude u službi poticanja individualnog razvoja učenika, a provodi se u različitim oblicima. Formativni pristup vrednovanju (vrednovanje za učenje) ne rezultira ocjenom i usmjeren je na unapređivanje i prilagođavanje budućeg učenja i poučavanja. Glavni mu je cilj praćenje učenika na osnovu kojeg se dobijaju informacije o učenikovom napredovanju, tj. o tome koji dio gradiva je uspješno savladan, na kojem treba još raditi te koja metoda učenja/poučavanja je efikasna, a koju treba mijenjati. S obzirom na formativnu svrhu vrednovanja za učenje, procjene o postignućima i napretku učenika nastavnik bilježi i o njima izvještava učenika, ali u pravilu ne ocjenjuje. U izvještavanju učenika o rezultatima vrednovanja treba se usredotočiti na postignuća i napredak u odnosu na ishode, umjesto na prosuđivanje uspjeha ili neuspjeha na temelju ocjena ili u odnosu na druge učenike. Informacije i preporuke trebaju biti pozitivne, konstruktivne, razumljive i utemeljene na valjanim i nepristrasnim argumentima o napredovanju i postignućima prikupljenim tokom procesa vrednovanja. Dobijenim informacijama se koristi učenik, kako bi poboljšao učenje, ali i nastavnik kako bi poboljšao poučavanje. Tehnike koje se koriste za prikupljanje podataka radi formativnog vrednovanja su izvedba praktičnih zadataka, posmatranje i bilježenje učenikovog rada tokom nastave, razgovor učenika i nastavnika, umne mape, kao i standardne tehnike koje se koriste za sumativno ocjenjivanje. Formativno se, dakle, prati i komentira, savjetuje, a sumativno podrazumijeva konkretnu valorizaciju učenikovog rada kroz ocjenjivanje. Sumativno vrednovanje/ocjenjivanje daje učeniku informaciju o usvojenim znanjima, vještinama i sposobnostima na kraju nastavne jedinice, cjeline, polugodišta, kao i godine učenja i poučavanja u obliku brojčane ocjene.

Pri tome, u učenju i poučavanju Etike potrebno je izbjegavati kontinuirane klasične pisane provjere u obliku ispita, kao i klasične usmene provjere prozivanjem učenika s ciljem provjere znanja postavljanjem pitanja. Klasične usmene provjere znanja i pismeni testovi se mogu provoditi u situacijama kada želimo da utvrdimo da li su učenici usvojili osnovna etička znanja, kako bi na ispravnom temelju mogli graditi svoje kasnije kritičko mišljenje.

Vrednovanje naučenog u nastavi etike preporučuje se vršiti tehnikama kao što su:

- razgovor i razmjena mišljenja s učenikom;
- samostalno usmeno izlaganje analize moralnog i etičkog problema;
- samostalno ili grupno usmeno izlaganje istraženih slučajeva (referati, prezentacije, studije slučajeva);

- primjena samostalne ili grupne oluje ideja, npr. o mogućim rješenjima nekog moralnog problema;
- provođenje grupne rasprave ili debate među učenicima;
- provođenje grupnih simulacija stvarnih ili imaginarnih događaja i sl.;
- izrada raspravljačkog te u višim godinama filozofskog eseja;
- osmišljavanje i provođenje učeničkih individualnih aktivnosti djelovanja u zajednici;
- osmišljavanje i provođenje učeničkih grupnih projekata;
- učenički izvještaji o provedenim aktivnostima predstavljeni kroz medij koji učenik samostalno odabira (pisani izvještaj, usmeno izlaganje, izvještaj u digitalnom alatu, videoizvještaj, plakat, motivacijski govor po uzoru na *TED Talks* govore, događaj organiziran od strane učenika i sl.);
- individualna ili grupna izrada kreativnih sadržaja na etičke teme (plakati, kratki videozapisi i sl.);
- vođenje učeničke mape radova odnosno portfolija radova i sl.

Pri vrednovanju znanja nastavnik treba da manje uzima u obzir obim, a više nivo (kvalitet) stečenog znanja. To znači da ocjena ne treba odražavati količinu informacija kojom je učenik ovladao, već treba da bude rezultat procjene koliko učenik može da stečena znanja i vještine primijeni za rješavanje problema. Dakle, ocjenjivanje se vrši s ciljem sagledavanja nivoa znanja i vještina u odnosu na postavljene ciljeve i definirane standarde, odnosno ishode učenja, predviđene kurikulumom za nastavni predmet Etika. Pri tome treba uzeti u obzir rad i radne navike, interesovanje i zalaganje, subjektivne mogućnosti i sposobnosti učenika, objektivne mogućnosti, kao i ponašanje učenika. Podrazumijeva se da ocjenjivanje treba biti objektivno, pouzdano, javno, kontinuirano i da je u službi daljeg razvoja učenika. Ono treba da podstiče individualnost i različitost kod učenika zbog čega je poželjna raznovrsnost u tehnikama ocjenjivanja, ali ni u tome ne treba pretjerivati da bi se izbjeglo podređivanje kvaliteta nastave samom ocjenjivanju. Učenicima kod kojih su opažena odstupanja u ostvarivanju odgojno-obrazovnih ishoda potrebno je pružiti odgovarajuću podršku radi zadovoljavanja njihovih odgojno-obrazovnih potreba.

G/ PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu Etike mogu izvoditi lica koja su završila odgovarajući četverogodišnji studij i stekla zvanje:

- profesor filozofije,
- profesor filozofije i sociologije,
- profesor sociologije i filozofije,
- profesor sociologije,
- diplomirani politolog sa položenom pedagoško-psihološko-didaktičko-metodičkom grupom predmeta,
- profesor vjeronauke (sa jednog od vjerskih fakulteta u Bosni i Hercegovini).

Nastavu Etike mogu izvoditi i lica koja imaju završen najmanje II (drugi) ciklus Bolonjskog sistema studiranja u trajanju od jedne godine (60 ECTS bodova) ili dvije godine (120 ECTS bodova) – ukupno 300 ECTS bodova sa bodovima prvog ciklusa, koja su stekla akademsku titulu i zvanje magistra ili ekvivalenta za određenu oblast.

Lica koja u toku studija nisu polagala ispite iz pedagoško-psihološko-didaktičko-metodičke grupe predmeta, dužna su ove ispite položiti u roku od godinu dana od dana stupanja na posao nastavnika.

